

Колдошев М.

**КАН МАНАСТЫН ООГАН АСКЕРЛЕРИ МЕНЕН
БОЛГОН КАГЫЛЫШУУСУНУН СОҢУНДА АКУН БААТЫРДЫН
КЫРГЫЗДАРДЫ СЫПАТТООСУ**

Колдошев М.

**ХАРАКТЕРИСТИКА КЫРГЫЗОВ АКУН-БАТЫРОМ
ВОЕННЫМ НАЧАЛЬНИКОМ АФГАНСКИХ ВОИНОВ ПО ОКОНЧАНИИ
СТОЛКНОВЕНИЯ С ВОИНАМИ МАНАС ХАНА**

M. Koldoshev

**CHARACTERIZATION OF THE KYRGYZ BY AKUN-BATYR
THE MILITARY COMMANDER OF THE AFGHAN SOLDIERS AT THE
END OF THE CLASH WITH THE WARRIORS OF MANAS KHAN**

УДК: 39:398. 21:371.036

Сунушталган илимий макалада кан Манастын колунун күч-кубатын тоотпогондой мамиле күтүп, согуштун соңунда Түлкү кан баштаган ооган (афган) аскерлеринин жеңилүүсү жана алардын кол башчысы Акун баатырдын кыргыздарды сыпаттоосу баяндалат. Акун баатырдын ынанымдуу үгүттөөсү астында ооган элинин ислам динин кабыл алуусу жана ооган журтун эсен-аман алып калуу эмгегин жогору баалап Түлкү кан башындагы таажысын Акун баатырга кийгизип, Акундун кандык даражага ээ болуусу менен аяктайт. Ар бир улутту башка улуттардан өзгөчөлөп турган, кандайдыр бир айырмалуу, баалуу мүнөздөмөлөрү, сыпаттоолору коомдо айтылып келет. Биздин айтайын дегенибиз, ар бир улуттун бөлөк элдерден үйрөнчү, өзүлөрүнө сабак алчу жактары бар, башкача айтканда алардын баалуу мүнөздөмөлөрүн, сыпаттамаларын билип, кеп төркүнү, өз өзгөчөлүгүбүзгө жараша аларды кабыл алып, өздөштүрүп, келечекти түптөө үчүн аларды пайдалана билүү ишмердүүлүгүбүздө турат.

Негизги сөздөр: Түлкү кан, Акун баатыр, ооган жоокерлери, кыргыздар, кагылышуу, сыпаттоо, эл.

В предлагаемой научной статье описывается событие, как афганские воины, возглавляемые Тулку ханом, потерпели поражение в битве с воинами хан Манаса по причине того, что те недооценили военную мощь армии Манаса. В статье также излагается характеристика кыргызов, данная Акун-батыром, который был военным начальником афганских воинов. За удивительную пропаганду Акун Баатыра Тулку хан высоко оценил обращение афганского народа в ислам и его вклад в выживание афганского народа. Каждая нация имеет свои отличительные, ценные характеристики и описания, которые отличают ее от других наций. Мы имеем ввиду, что у каждой нации есть чему по-

учиться у других народов, то есть знать их ценные характеристики, уметь их принимать, овладевать ими в соответствии с нашими собственными характеристиками и использовать их для построения будущего.

Ключевые слова: Тулку хан, Акун-батыр, воины-афганцы, кыргызы, столкновение, характеристика, народ.

In the proposed scientific article describes how afghan warriors, led by Tulku Khan, were defeated in the battle with the warriors of Khan Manas for the reason that they underestimated the military power of the army of Manas. The article also describes the characteristics of the Kyrgyz given by Akun-batyr, who was the military commander of the afghan soldiers. For amazing propaganda of Akuna, Batyr Tulku Khan highly praised the conversion of the Afghan people to Islam and its contribution to the survival of the Afghan people. Each nation has its own distinctive, valuable characteristics and descriptions that distinguish it from other nations. We mean that every nation has something to learn from other peoples, that is, to know their valuable characteristics, be able to accept them, master them in accordance with our own characteristics and use them to build the future.

Key words: Tulku Khan, Akun-batyr, afghan warriors, Kyrgyz, clash, characteristics, people.

Дүйнөдө көптөгөн элдер жана улуттар жашаары белгилүү. Ар бир улутту башка улуттардан өзгөчөлөп турган, кандайдыр бир айырмалуу, баалуу мүнөздөмөлөрү, сыпаттоолору коомдо айтылып келет. Маселен, немис, жапон, фин, швейцариялыктар убакытка так, пунктуалдуу элдер катары мүнөздөлсө, кытайлар, корейлер жаңыны бат кабылдап-туюучулугу, жаратуучулук кудурети күчтүү элдер катары айырмаланы-

шат. Бөлөк элдерге салыштырмалуу грек, кытай, еврейлерди акыл дарамети боюнча алдыга озгон калктар катары көбүрөөк кеп козголуп калат. Адабият, музыка, искусство, архитектура жаатында, көбүнесе, италиялыктарды, француздарды, австриялыктарды, немистерди, гректерди “алдына ат салдырбайт” деп эсептешет. Ал эми чыгыштын Жапон, Сингапур, Малайзия, Индонезия, Корея, Кытай мамлекеттеринин элдерин болсо салттуу маданиятты карманууга чоң маани берген өлкөлөрдүн катарына кошуп келишет. Бул, албетте, бир улутту экинчи улуттан өйдө санап, кайсы бир элди бөлөк катарлаш элден пас коюу дегендикке дегеле жатпайт. Эгер ушундай көз караш жаралса, анда, бул принцибинде туура эмес жана мындай пикирди жайылтуунун акыбети ар түрдүү көрүнүштөгү социалдык чыңалуунун, карама-каршылыктардын булагына айланып, а түгүл курч кагылышууларга чейин өсүп жетилүүсү мүмкүн. Биздин айтайын дегенибиз, ар бир улуттун бөлөк элдерден үйрөнчү, өзүлөрүнө сабак алчу жактары бар, башкача айтканда алардын баалуу мүнөздөмөлөрүн, сыпаттамаларын билип, кеп төркүнү, өз өзгөчөлүгүбүзгө жараша аларды кабыл алып, өздөштүрүп, келечекти түптөө үчүн аларды пайдалана билүү ишмердүүлүгүбүздө турат.

Алсак, Манас атанын доорунда Манас баатырдын жоокерлери менен оогандардын кагылышуу окуясынын алдында, ооган жоокерлери Манастын колунун мүмкүнчүлүгүн негедир анчалык таназар албай, көздөрүнө илбегендикке алышат. Согуштун жүрүшүндө кыргыздарды оңой ойлогон алардын көз карашы биротоло өзгөргөнү айтылат. Катуу кармаш, адегенде, эки тараптын баатыр-балбандарынын жеке-жеке чыгуулары менен башталат. Бирок, абал уламдан улам курчуп, чыңалып олтуруп, эки жактын ортосунда караламан согушка айланган окуя баяндалат. Согуштун соңунда оогандыктар арбын жоготууга учурагандыктан, агасы Түлкү канды Акун баатыр жемелейт: – кыргыздар менен согушту неге баштадың? Байкабай уруш салганыңдын арты биз үчүн өкүнүчтүү болду. Көбү өлдү, жарадар болгондордун саны андан бир кыйла ашык. Үч баатырыбыздын экөө өлүм тапты, – деп абдан кейип-кепчийт.

Андан ары Акун баатыр кыргыз жоокерлеринин мыктылыгын мындайча сыпаттайт:

Жүрөктөрү ташка окшойт,
Жүргөндөрү башка окшойт,

Болжоп турсаң кыргызың
Борумдары башка окшойт.
Жүздөн жүзүн бурбаган,
Жүдөймүн – деп, турбаган
Жүрөктүү көрдүм кыргызды.
Минден бетин бурбаган
Бири да токтоп турбаган,
Билимдүү көрдүм кыргызды,
Бир Кудайга сыйынган
Илимдүү көрдүм кыргызды.
Атканынан жазбаган
Мерген көрдүм кыргызды,
Апкаарып жоодон шашпаган
Эрден көрдүм кыргызды.
Сундуруп найза тартпаган
Султан көрдүм кыргызды, [1, 1191-1192-бб.].

Жогорудагы саптарга кошумча түшүндүрмө берүүнүн кажети жоктой туюлат.

Аскер башчынын буйругун кыргыз жоокерлеринин эч кыйшаюусуз аткаруусун, аскердик тартипке бекем баш ийүүсүн төмөндөгү саптар мүнөздөйт:

Тек! - деп, койсо тим турган
Баштуу көрдүм кыргызды [1, 1192-б.]

Ошону менен бирге, биздин оюбузча, курч кырдаалда кыргыздын бөлөк адамдын буйрукчул сөзүн ыкчам туура сезип-туюп, уга билүүсү, өзүн токтото, кармай билген касиети, албуут сезимдерге жеңдирбеген мүнөзүн да белгилөөдө.

Ошондой эле Акун баатыр кыргыздардын бири-бирине болгон ызааттуу, адамгерчиликтүү мамилесин, токейил, каниеттүү эл экенин, сөзмөрлүк, жоомарттык сапаттарын да жогору баалаганы айтылат.

Анадан ары башка журт менен кыргызды жана айбаттуу жаныбарларды мүнөздөп салыштыруулары өзүнчө көңүл бурууга арзыйт:

Башка журт карга, кыргыз куш,
Башка журт суу, кыргыз туз,
Башка эл тоос, кыргыз куш.
Тоос болуп сыландык,
Сулуу да болсо куш алды,
Көрүп жүрсүң көзүңөр
Аюу менен жолборсту,
Жолборс келип кол салса
Аюуң аман болбосту.

Жолу каткан кыргыздын
 Жолборстугу көрүндү,
 Асылдык эле аюуча,
 Аскердин каны төгүлдү [1, 1194-б.].

Ошентип, кеп Акун баатырдын ынанымдуу үгүттөөсү астында ооган элинин ислам динин кабыл алуусу жана ооган журтун эсен-аман алып калуу эмгегин жогору баалап, Түлкү кан башындагы таажысын Акун баатырга кийгизип жатып:

“Өкүмүң экөө болбосун,
 Экөө кылган оңбосун!
 Жарлыгың жалган болбосун,

Жалган кылган оңбосун!” [1, 1195-б.] деген ыраазы болгондуктун каалоо-тилегин ыроолоосу жана Акундун кандык даражага ээ болуусу менен аяктайт.

Адабияттар:

1. Манас: Кыргыз элинин баатырдык эпосу [Текст] / С.Орозбаковдун варианты боюнча КРУИАнын Ч.Айтматов атындагы Тил жана адабият институту. Түз. С.Мусаев. - Б.: Хан-Теңир, 2010. - 1840 б.
2. Алимбеков Акматали, “Манас” – салттуу педагогикалык билимдердин көөнөрбөс булагы. / Шоокум, №9(97), сентябрь 2014-жыл. - 8-б.
3. Деркембаев Талгат, Германиядагы билим берүү. / Шоокум, №05(129), Бугу, 2017-жыл, 20-21-б.б.
4. Деркембаев Талгат, Жапондор кантип билим алышат? / Шоокум, №06(130), Кулжа, 2017-жыл, 18-19-б.б.
5. Кыдырбаева Раиса, “Манаска” баштан аяк мүнөздөмө берип бүтө элекпиз”. / Шоокум, №05(129), Бугу, 2017-жыл, 34-35-бб.
6. Ибраимов Калык, “Манас” эпосу – кыргыз элинин рухий феномени. / Шоокум, №09(121), сентябрь 2016-жыл, 6-9-бб.